

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 198. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hcaeeventyr06val-shoot-idm139779799749520/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Stykke, som slutter Bogen, tør jeg nu allermindst ytre mig; Det er ikke blevet mig ganske klart; men *dette* er jo *min Feil*» (BtA 560 l).

Umiddelbart før Bjørnson traf A personligt (men efter at han af Clemens Petersen var blevet introduceret i, hvad man burde mene om ham), sendte han 2.4.1861 fra Rom et brev til samme C.P. med flg. bemærkninger om *Det nye Aarhundredes Musa*: »Har du seet hin sidste Bestialitet af Andersen den om Fremtidspoesien? At vi er Orme, som skal skjæres over af en Ploug og blive Muld og andet saadant Svineri. Er da de ældste Digtere [...] eller er nogen af dem, som dner, er de skaaret over som Orme af en Ploug, er de Muld og Andersensk Vrovl? – Jeg gjør som Skolelæreren: skjænder paa den Nærværende fordi de andre Disciple er borte uden Lov [...] men etsteds maa jeg lægge min Vrede fra mig. Jeg saa det nemlig rost i alle Blade fra Athen [:Nordens Athen, dvs. København]» (Bjørnson I 90). Endnu skrapper udtrykker han sig medio april 1861 i brev til skuespilleren Chr. Hviid: »Nu har jeg faaet to Formaninger om at være god mod Andersen [når han kommer til Rom]. Men i Herrens Navn er jeg da virkelig en Bjørn fordi jeg bærer Navnet? Jeg har aldrig tænkt at æde Andersen eller hans Smule Collin [Jonas d. y. som ledsagede A på rejsen]. Men spørger han, hvad jeg synes om hans »Fremtidens Poesi«, siger jeg rigtignok, at det er det græsseligste Tøv jeg i mine Levedage har læst. Men saa kan jeg jo lægge til, at »den grimme Ælling« er mageløs. Det har rigtig nok ingen Sammenhæng, men det behøves vel heller ikke» (Bjørnson I 96).

Da Bjørnson små 2 uger senere mødte A kom der andre trut i trompeten.

Mens A's dagbøger i mange år kun blev ført på rejser udvides de nu til også at omfatte hans københavnske hverdagsliv, og dermed også fyldig registrering af mundtlige vurderinger af hans produktion. Eksempelvis kan nævnes 1.2.1861: »Middag hos Thieles; han var ikke ret klar i min ny Aarhundredes Musa« (V 7), 3.3.1861: »Gik til Fru Læssøe og læste for hende Det ny Aarhundredes Musa, hun var betaget der af; syntes at hun aldrig havde hørt Noget ligt det og saa rigt paa Tanker, hun gjorde mig forlegen ved at rose min Reenhed og Afholdenhed at herfra kom min lange Ungdoms Friskhed. [...] [politikeren] Hall glædede sig over Friskheden [i de nye eventyr] og syntes disse overgik de foregaaende« (V 13), 7.3.1861: »Aftenen hos Cultus Minister *Monrad*, hvor jeg læste tre Eventyr og talte en Deel med *Monrad*, der var glad over Eventyrene« (V 14).

NEH II:2 1862

Gennemgående er kritikken velvillig, men det virker som om den kører i tomgang og ikke mere har noget nyt at meddele. Berlingske Tidendes

anmeldelse på udgivelsesdagen 25.11.1861 er symptomatisk ved sin klichégenbrug: *Iisjomfruen* kaldes »en smuk Fortælling fra Schweiz, der udmærker sig ved henrivende Naturskildringer og veltegnede Figurer. Ogsaa Dyrene ere ikke uvigtige Figurer i dette Maleri, thi er der Nogen, der forstaaer at lade dem optræde characteristisk, saa er det Andersens«. *Sommerfuglen* er »en af disse sindrige Bagateller, som Ingen forstaaer at fortælle som Andersen, eller rettere sagt som Ingen uden han er i Stand til at fortælle«. *Psychen* er »Perlen i denne Samling [...] en Digtaing, der udtrykker en ædel Tanke i en usædvanlig ædel og smuk Form. Hovedpersonen [er] mesterligt tegnet; Bilfigurerne ere fremstillede i faa og raske Træk, men med en saadan Energi, at de indpræge sig for bestandig«. Ang. *Sneglen* og *Rosenhækken*: »Satiren er udmærket beregnet paa en egoistisk Tid, hvor man kun lidt bryder sig om hvad der springer ud i Glæde og blomstrer i Uskyldighed, og Sneglen, der kryber ind i sit Huus, bryder sig kun lidt om Verden og spytter af Alting, er en udmærket Repræsentant for Nutidens Blaserethed.«

I Folkets Avis 29.11.1861 understreger Erik Bøgh, at det er fortællermåden som giver Alpehistorien sit værd: »Digteren har fra det virkelige Liv kun hentet den spinkle Vidie, Krandsen har han selv skabt, og den er vidunderlig pragtfuld, den er saa bøgnerende rig, at det er knapt nok, at den ene Blomst kan faae Plads for den Anden.« Men denne lovprisning sættes i bengalsk belysning af anmeldelsens slutning: »Dagtet Iisjomfruen [...] rimeligvis vil finde det største Publikum af de fire Historier, betragter vi dog ikke denne som Perlen blandt disse. Det er efter vor Mening Eventyret: »Sneglen og Rosenhækken«. Det er en lille Blomst, hvorpaa der ikke mangler et Blad og heller ikke er et Blad – ikke engang en Torn tilovers!« Ikke underligt, at A var nervøs for, hvad Bøgh ville sige til hans næste hæfte: »jeg har en Fornemmelse at man ikke vil være venlig mod mig, særligt Erik Bøgh, Mester Erik i Literaturen, hin Kjøbenhavns Mester Jagel, der siger, heraus, til Alt hvad der sees paa, udenfor hans Bøtte«. (Dagbogen 14.11.1865, VI 323.)

Hovedsynspunktet i Flyveposten 6.12.1861 går på historietemes egnethed eller ej for »det uskyldige Barnesind«, men der bliver ogsaa plads til karakteristik af de 2 største titler: »Psychen« har kun et eneste Glimt af Eventyrverdenen, at det nemlig er Morgenstjernens tause Lys, der seer alle de forskjellige Led i »Psychens« Historie, dens Tilblivelse i Kunstnersjælen, dens Formning i Leret, dens Udfoldelse i Marmoret, Modellens Marmorkulde, Kunstnerens Fortvivlelse, Psychens Nedsænkelse i Jorden og dens Opdagelse i vore Dage.« Men denne »smukke Fortælling forudsætter næsten [...] en haard Prøvelse i Livets Skuffelser for at kunne forstaaes«. »Iisjomfruen« er en

Blanding af Eventyr og Virkelighed [som] forener i sig en Mængde udmærkede Egenskaber [...] Tanken om »Isjomfruen«s klamme Kys, som hemmeligt drager den unge Alpesøn og river ham ud af Brudens Arme Aftenen før Brylløpet, er aldeles psykologisk rigtig. Huuskattens Accompagnement til de alvorlige Begivenheder giver Fortællingen et ypperligt humoristisk Anstrøg. Beskrivelsen af Bjergvandringerne og Schweizerlivet er saa levende, at ingen Reisebeskrivelse kan give den bedre. Og Babettes elskelige Lunefuldhed er tegnet med raske, men sande Træk. Hvad der imidlertid er særligt eiendommeligt for denne Fortælling er en Mængde smaa sindrige Strøbmærkninger, hvorved den virkelig har Noget af det, der gjorde Bjørnstjerne Bjørnsons Fortællinger saa forunderligt tiltrækkende. Det er derfor ret betegnende, at Forf. tilegner ham disse Fortællinger, »som Mødets Aar har i hans Lyre lagt.«

Illustreret Tidende 8.12.1861 forsikrer, at »I »Isjomfruen« vil Læseren beundre de med store og majestætiske Træk udkastede Skildringer af Alpenaturen, medens Charaktererne, der ere tegnede langt skarpere og bestemtere end Forfatteren i Almindelighed pleier, berettiger os til at antage, at han heller ikke som Romanforfatter har sagt sit sidste Ord. Det Afsnit, der hedder Ørnreden er en af de mest gripende og storartede Skildringer, vi nogensinde har læst [...] Psyken udvikler i den skønneste, mest tiltalende Form den ædle Tanke, at om end Kunstnerens Liv er Forsagelse, ja om end Eftermælet forsvinder, om Alt hvad Jordisk er, veires hen, lever endnu Psyken.« *Sneglen og Rosenhækken* viser, at A »ogsaa kan svinge Satirens Svæbe, naar han vil.«

Fædrelandet kalder 9.12.1861 *Isjomfruen* og *Psyken* »en Slags fantastiske Noveller« og finder, at mange enkeltheder har en fantasistyrke, som søger sin lige.

Dagbladet 22.12.1861 gør det kort af med *Sommerfugten*: »et skjælsk og nydeligt lille Eventyr« og med *Sneglen og Rosenhækken*: »en i sin Satire udmærket træffende Fabel« for des udførligere at behandle *Isjomfruen*, som »vistnok noget nær er det Betydeligste, som i flere Aar er udgaaet fra hans Pen [...] I hans Landskæsbilleder beundrer man lige meget Penseisstrøgets Raskhed og det yppige Farvespil, og derhos ere de som de store Rundmalerier, Læseren selv danner Skildringens Midtpunkt; et Slag med Tryllestaven, og man er, hvor Digteren vil have det, i Sverig eller paa Halligerne, i Italien eller i Orienten eller, som denne Gang, i det sydlige Schweiz. Man aander Bjergluften, man vandrer over Gletscherne mod deres blaagronne, sammenskruede Ismasser, man knuges af Gysen i de sorte, gabende Fjeldkløfter, eller oplives af de fjerne Alper med de hvidpudrede Tinder i Aftensolens Gløden og

de rivende Strømme, der som Sølvbaand snoe sig ned ad Siderne.« I denne ramme har A vinddiget en smuk og simpel lille Handling, hvortil Motivet er hentet fra en virkelig Begivenhed. Især Gemsejægeren Rudy er en fortræffelig, lyslevende Figur, og den Maade, hvorpaa han igjennem Iisjomfruen, Legemliggjørelsen af den dæmoniske Naturmagt, er sammenknyttet med Omgivelserne, maa kaldes mesterlig. Selvfølgelig fattes ikke Andersens kjære Dyrefigurer; denne Gang er det dog ingen Storke, men et Par humoristiske Katte, en Stuekat og en Kjøkkenkat, der som et spindende Chor slynge sig igjennem Fortællingen og anstille deres humoristiske Kattebetragtninger. Slutningen maatte ved det benyttede Motiv blive sørgelig, men Digteren har ialfald bestræbt sig for at mildne det Sørgelige saameget som mulig.« Og så randes der af med en kritisk bemærkning om *Psyken*, som indeholder »en filosofisk Idee, hvormed Andersen i de senere Aar hyppig har sysselsat sig, baade i Stort og i Smaat. Vi miskjende hverken Fremstillingens mange gribende Træk eller den Aandsmodenhed, hvormed Tanken er gennemført; men ret eiendommeligt er det dog, at Digteren ikke er naaet længere end til den Udødelighed, der tilintetgjør Individet, medens den lader Værket bestaae. Er det Forsæt eller Tilfælde?»

Dette er ikke blot den største, men også den kritisk mest overlegne af avis anmeldelserne. Den kan – som Topsøe-Jensen formoder (Buket til Andersen, 1971, 136) – næppe være skrevet af andre end redaktøren selv, C. St. A. Bille (hos hvem A forresten havde læst *Iisjomfruen* 3.11.1861 (Dagbøger V 129)), og det tør også antages, at denne kritik har været med til at stemme den strenge C. Rosenberg mildt over for *Iisjomfruen* i Dansk Maanedsskrift 1862, I 279-99, som på ét punkt uddyber Dagbladets anmeldelse: »At Naturmagterne sejre over Mennesket [...] uden nogen Skyld fra det unge Pares Side, kunde synes en Fejl, fordi Slutningsindtrykket bliver saa nedslaaende; men man har da glemt et lille Afsnit i Fortællingen, der hører til det mest Poetiske, vi have seet fra Digterens Haand, nemlig det Capitel, der har til Overskrift »Iisjomfruen« [...] Her er denne Digtningens store Grundtanke: de enkelte Mennesker kan Naturen magte, men, medens den udødelige Menneskesjæl ved Døden forløses til et høiere Liv i Kjærlighed, er Menneskehedens Aand med dens utrættelige Arbejde dog endnu stærkere end Naturkraften, er dennes Herre og Betvinger.« »I »Psyken« er Tanken [; åndens magt over forgængeligheden] maaskee ligesaa poetisk [...] Men her er ikke den Lejlighed til Skildring af Menneskelivets Sammenhæng med Naturlivet, som maaskee er H. C. Andersens bedste Force, og Fortællingen gjør derfor neppe saa storartet et Indtryk som »Iisjomfruen«.

Den stik modsatte vurdering tegnede den norske litteratur- og kunstprofessor Lorentz Dietrichson sig for i sit *Nordisk Tidsskrift for Litteratur og Kunst*, bd. I 1863, 449-58.

Med megen ordrigdom får han frem, at mens A tidligere opererede inden for eventyrets lyriske fantasiverden er han nu gået over til sande skildringer af psykologiske tilstande, af livsbilleder, og her har han nået en ny højde, som kulminerer i *Psychen*: »Hver liden Enkelthed bidrager i en forunderlig Grad til at belyse og hæve det hele samlede Kunstværk, og i det Hele taget tro vi kun med enkelte Undtagelser at have set en saa fuldstændigt afrundet Digtning fra Andersens Haand.« *Isjomfruen* derimod mangler enhed i ideen: »Det vil saaledes t.Ex. falde vanskeligt at udfinde nogen indre Berettigelse i den Maade, hvorpaa Forf. behandler Heltens Forhold til Soldattrens, der love saa højt og helligt, at Isjomfruens onde Magt og Hjælpere aldrig skal naa ham, medens han jo dog virkelig bliver et Offer for hendes Hævn og Had omsider. Har da de lyse, solklare Væsener pralet og løjet, lovet ham en Beskyttelse, som de ej formaa at give ham? Eller har nogen Brødre klæbet sig ved Heltens Skridt, der gjør ham usærlig til deres Beskyttelse? – Derom hører man Intet. Det hele Forhold bliver saaledes [...] uden indre Mening.«

30.12.1861 takker Hauch »varmt for den meget smukke Samling af Eventyr, De har sendt mig. »Isdronningen« er, efter min Mening, et af Deres allerbedste Eventyr. Hele Alpenaturen i sin Storhed og Skjønhed, men ogsaa i sin Frygtlighed, gaaer deri op for os. Deres Phantasie er stærk og farverig, det er vist, og det er desuden skjøne, romantiske Tankebilleder, der blive synlige i dette Farveskjær [...] »Sneglen og Rosenhækken« kunde ogsaa kaldes »Reccensenten og Digteren«. Saa lille, som dette Digt er, saa er det dog et Verdensbillede ligesom saamange af Deres i en lille Ramme indfattede Eventyr. Dette er uden Tvivl en af de Grund-Egenskaber hos Dem, der have forskaffet Dem et saa stort Publikum og saa megen Aerkjendelse selv i de fjerneste Lande. – »Psychen« er ogsaa smuk og betydningsfuld, men for mig havde den noget saa Smerteligt, at jeg maatte læse den i omvendt Orden fra Enden tilbage til Begyndelsen« (BtA 237 f).

Allerede 31.1.1862 skrev Bjørnstjerne Bjørnson fra Rom sin kontante mening om samlingen til Chr. Hviid: »H. C. Andersens Eventyr ere mægelese; hans to Fortællinger [*Isjomfruen* og *Psychen*] derimod højest forunderlige og overanstrengte, skjønt med glimrende Syn i det Enkelte« (Bjørnson I 185).

Først 16.2.1862 meddelte han A sin korrekte mening i et langt brev: »Deres Fortællinger og Eventyr var mig en Velsignelse. Nu skal jeg

korrekt sige min Mening. Først om Eventyrene, fordi de ere saa aldeles fuldendte og fine. Dette De skrev herude [*Sneglen og Rosenhakken*] er i Rang med det øverste, som De har gjort. Jeg vilde, at det skulde slutte der: »det er min Erindring, mit Liv!» [IV 179, 3-4] Det næste formærker blot denne dejlige Slutning. – »Sommerfiglen» er jo ogsaa et af disse fulderde Billeder, som De gav Vinger, men saadanne Vinger, at de aldrig mere kunne blive Pupper, aldrig mere faa Høst og vente en Andens Opvækkelse. – *Pytsen* gjorde et mægtigt Indtryk paa mig; men man vægrer sig for at læse den to Gange. *Isjomfruen* har en Begyndelse saadan, at det jubledes og sang i Luften, lo med Grønt og Blaåt og Schwejtsrhuse. De har der skildret en Gut saadan som jeg havde Lyst til at have en Broder, og hele Sceneriet, Babette, Mølleren, Kattene, hun, som fulgte med over Fjeldet og saa ham ind i Øjet, – jeg blev begejstret til Udraab og maatte gjøre flere Standsninger. – Men kjære milde Mand, at De havde Hjerter til at slaa dette Billede istykker for os? – Den Tanke, som danner sidste Afdeling, har noget af Gud i sig, den imponerer mig, denne Tanke, at to Mennesker skilles paa Toppunktet af deres Lykke; endnu mere, at De forinden, klart som naar en pludselig Kæstevind kruser det stille Vand, har ladet os ane, at der boede i begges Sjæle, hvad der kunde have kuldkastet denne Lykke. – Men at De nænnede gjøre dette med disse to Mennesker! Maaske er det blot en Slags moralsk Svaghed af mig, kanske, at jeg ved hvilkensomhelst Mennesker vilde, naar det kom til dette Punkt, have holdt Haanden for og bedet Dem ikke gjøre det. Men jeg vover dog ogsaa at tro, at netop De maatte kunne have skildret deres Fortidsliv saadan, at Døden viste sig for os som en *Fortsættelse* i Lykke, og ikke som en grusom Forstyrrelse, skjønt den syntes saa for dem selv og deres Slægtninge. Jeg husker »*Dynkøngens Datter*», o, hvordan føltes ikke Døden der, som den højeste Velsignelse! Jeg indrømmer, at her ønskede Heltinden den selv, næsten uden at vide deraf, og at under hine Forudsætninger i Isjomfruen maa Vedkommende saa langt fra ønske den, at de endog maa (især den Efterlevende) gribes af uhyre Rædsel. Men kan De det ene, kan De ogsaa det Andet, og igjennem denne hendes Rædsel kunde saa vi se som Gud gennem Skyerne godt og klart Vejr bag, og evig Lykke. Men nu sidde vi den hele Tid og protestere: hvorfor skulde disse to uskyldige Mennesker skilles? Hvorfor netop dem? Saa klare, saa hele, at Synden neppe syntes at have en Rift at komme ind igjennem – o, hvorfor dem? – Det, jeg kalder »sidste Afdeling«, er hele sidste Halvdel, nemlig fra det Øjeblik Engælønderen træder op. Deres Naturbeskrivelse er saadan som jeg aldrig før har seet Schwejts tegnet af en Nordbo, og jeg har nu givet mig selv det bestemte Løfte at jeg vil se Schwejts. I det, jeg kalder sidste Afdeling, synes mig at Beskrivelsen

af Sceneriet optræder vel selvstændig, bæres ikke i sin hele Udstrækning af Handlingen; men den har jo *for os* Nyhedens Interesse, *for Andre* Erindringens, derfor er det godt alligevel [...]

Dette er hvad jeg ovenfor kaldte min Mening »korrekt fremskillede«, og De vil se, at De har havt en meget opmærksom og meget taknemmelig Læser. Og naar jeg har havt noget at bemærke, er det kun »som Mand af Faget«, min Nydelse har været stor. Vi have jævnlig brugt Deres Bog til deraf at læse højt i vore Samlag hervede, navnlig i vore Lørdagsaftener og i vore Juleselskaber. Richardt læser Deres Eventyr ganske udmærket, med tørre Lune og Blighed. Fortællingerne kan han derimod ikke læse; dem maa jeg læse« (Bjørnson I 189-91).

Et par kompetente udtalelser har A yderligere betroet dagbogen. 25.9.1861: »Var et Øieblik hos Gamle *Sibbern*, der var henrykt over »*Psyken*« og sagde at den var »Menneskehedens Tragedie!« gratulerede mig og Publicum til den« (Dagbøger V 120). 1.12.1861: »Besøg af Paludan Müller, som var saa glad over min »*Iisjomfru*« og mit Venskab for ham, han omfavnede og kysede mig paa Kinden« (V 134). Og 11.1.1862: »Læst *Iisjomfruen* hos Fru Neergaard. Rasmus Nielsen henrykt, han meente at jeg selv ikke havde Forestilling om den mægtige Symbolik der var i dette Arbejde« (V 142).

NEH II:3 1865

To af titlerne havde tidligere været trykt: *Sølvskillingen* og *Bispen paa Berglum og hans Frænde*. Den sidste, som stod i Ill. Tidende 27.1.1861, ses ikke at have fået nogen anmeldelse, men *Sølvskillingen*, som offentliggjordes i Folkekalender for Danmark, 1862, (tr. dec. 61) blev først omtalt i Fædrelandet 17.12.1861 (ej i BFN): »Blandt de prosaiske Stykker vinder Andersens »*Sølvskillingen*« lettelig Prisen.« Derefter i Flyveposten 20.12. (ej i BFN), hvor det kaldes »et nydeligt Eventyr«, og endelig i Dagbladet 22.12. (ej i BFN): »et fortræffeligt Eventyr [...] om »*Sølvskillingen*«, der kom udenlands og maatte gaae saa Meget igjennem, fordi alle Mennesker antog den for uægte, indtil endelig en Landsmand kjendte, at den var en god ærlig Skilling hjemmefra, af godt Sølv og med ægte Præg, som de havde slaaet Hul i og kaldt falsk – Et Eventyr, hvis Anvendelse paa Digterens eget Liv ligger nær nok.«

Hæftet opnåede kun få og korte anmeldelser. Berlingske Tidende bringer 20.11.1865 kun almindeligheder. Den mest præcise observation går ud på, at *Lygtemændene* »har ligesom flere af Andersens tidligere og et Par af de nye, et vist satirisk Anstrøg«.

Illustreret Tidende giver 26.11.1865 prisen til *Lygtemændene*, »som